

Miksi kirjoittaa historiaa?

Veikko Somerpuro

Dr. Jouni-Matti Kuukkanen on yliopistotutkija Oulun yliopiston filosofian oppiaineessa. Sähköposti: jouni-matti.kuukkanen@oulu.fi.

”Miksi kirjoittaa historiaa?” ei ole ehkä aivan yhtä ikaikainen kysymys kuin ”mitä historia on?” Myös se on kuitenkin alan perusteisiin menevä kysymys. Ja jokaisella historianutkijalla on varmaankin antaa siihen jokin vastaus.

Jollekin se voi olla pelkästään kiinnostus tutkimaansa aihetta kohtaan. Sotahistorioitsijalle sotahistoria, työväenhistorioitsijalle työväenhistoria ja niin edelleen. Nämä eivät ole kuitenkaan riittäviä vastauksia koko alaa ajatellen. ”Miksi kirjoittaa historiaa?” on metahistoriografinen kysymys siitä, mikä on historiankirjoittamisen pointti ylipäätään. Tarkastelen tätä ongelmaa historianfilosofian kannalta, tai teknisemmin ilmaistuna, historiografian filosofian kannalta, sillä tarkoitukseni ei ole nyt pohtia menneisyyden olemusta itseään.

Kysymykseen on annettu historian saatossa useita eri vastauksia. Niin sanottu (stereotyyppinen) rankelaisuus korosti, että historianutkimus on tiede ja että historiankirjoittamisen mieli on (itseisarvoisesti) totuuden saavuttaminen.

Heti sodan jälkeen vaikuttanut analyttinen historianfilosofia korosti, että historianutkimus käyttää samaa selitysmallia, peittävän lain mallia, kuin kaikki muutkin tieteet. Historiankirjoituksen olisi siis tarjottava (oletettavasti) tosia kausaalisia selityksiä. Gadameria ja Collingwoodia myötäilleet hermeneutikot olivat eri mieltä selitysmallista, ja pitivät historianutkimusta erityisenä ihmistieteenä, joka tavoittelee menneisyyden ymmärtämistä historiankirjoituksen muodossa. Silti heillekin selittämisen ja kausaalisuuden ongelma oli keskeinen.

Narrativismi toi mukanaan vaihtoehtoisen näkökulman, kun sen esiinmarssi alkoi 1970-luvun alusta lähtien. Sen keskeinen teoreetikko Frank Ankersmit on korostanut, että edeltäjät keskittyivät analysoimaan yksittäisiä lauseita tai korkeintaan lyhyitä tekstin pätkiä. Analyttisten filosofien selittämisen ”esimerkit” saattoivat toisinaan käsitellä historiankirjoituksen kannalta niinkin relevantteja teemoja kuin auton moottoria tai herra Jonesin nauriiden syömisestä aiheutuneita ruoansulatusongelmia. Historiankirjoitus tuottaa kuitenkin nimenomaan tekstejä ja usein kokonaisten kirjojen mitassa. Tekstit ja se, miten yksittäiset ”faktat” tai väitelauseet punotaan kokonaisuudeksi, pitäisi Ankersmitin mukaan olla filosofisen analyysin kohteena. Hän on jopa ehdottanut, että kielifilosofia ryhtyisi analysoimaan yksittäisen lauseiden lisäksi kokonaisia tekstejä ja niiden ominaisuuksia.

Loogiselle rakenteelle, joka organisoii tekstejä, on annettu eri nimiä, kuten ”narratiivi”, ”nar-

raatio” tai ”narratiivinen substanssi”. Ne ovat taiteellisia tuotoksia ja redusoimattomia kokonaismaailmoja, eivät menneisyyden kopioita. Historiankirjoituksen pointti olisi siis tuottaa mahdollisimman originelli näkökulma menneisyyteen ja esteettisesti ja moraalisesti mahdollisimman korkeatasoinen tuotos. Tietoteoreettinen arviointi on narrativisteille mahdotonta.

Narrativistinen *näkökulma* historiankirjoitukseen on järkevä. Historian kirjat ovat epäilemättä alan keskeisiä tuotoksia ja niiden sisältämät kokonaisnäkemykset menneisyydestä alan tärkeimpiä kognitiivisia kontribuutioita. Eivät mitkään yksittäiset tekstistä poimitut väitelauseet. Mutta narrativismin filosofia on myös ongelmallinen. Ongelmat kiteytyvät toisaalta sen näkemykseen kilpailevien tulkintojen arvioimisesta ja toisaalta narraation käsitteeseen itseensä.

Jokaiselle historiaseminaariin joskus osallistuneelle lienee selvää, että tutkijoiden esityksiä arvioidaan muillakin kriteereillä kuin esteettisillä ja moraalilla (joiden merkitystä ei sovi silti väheksyä). Kaikenlaisia tulkintoja ei voi myöskään filosofisin perustein hyväksyä. Jos ajatus siitä, että Euroopassa tapahtui teollinen vallankumous 1700- ja 1800-luvulla on järkevä ja hyväksyttävä, niin silloin ei voi puhua ”maatalouden vallankumouksesta” samassa yhteydessä. Myös ajatus, että narratiivi on *kaikkien* kirjan yksittäisten lauseiden ja detaljien muodostama merkityskokonaisuus on omituinen. Kuka osaisi tällöin ilmaista ja kykenisi muistamaan, mikä on vaikkapa E. P. Thompsonin viesti hänen lähes tuhattavuudessaan kirjassaan *Making of the English Working Class*?

Uskon, että on mahdollista puhua historian-tutkijoiden esittämistä teeseistä ja näkemyksistä menemättä aina kaikkiin yksityiskohtiin. Thompson argumentoi nähdäkseni sen puolesta, että työväenluokka syntyi pikkuhiljaa omatoimisesti ilman yhtä selkeää ulkoista syytä. Mutta mikä voisi *tehdä* siitä toden? Tai otetaan toinen esimerkiksi. Mikä tekisi Christopher Clar-

kin kirjan *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914* teesin, että Eurooppa meni ensimmäiseen maailmaan sotaan kuin unissakävelijät, todeksi? Nähdäkseni ei mikään. Filosofisella jargonilla ilmaistuna voitaisiin sanoa, että näiltä lauseilta puuttuu menneisyydessä itsessään olevat *totuudentekijät* (vaikka niitä voitaisiinkin pitää totuudentekijöinä). Ei ole mielekäästä ajatella, että menneisyys itsessään olisi järjestynyt unissakävelijän muotoon tai tavoin.

Thompsonin kirja on eräänlainen argumentti, jonka perustelut löytyvät kirjasta itsestään. Toisesta vinkkelistä katsottuna Thompsonin teesi on argumentatiivinen interventio sen ajan historiakeskusteluun erityisesti työväenhistorian kontekstissa. Argumentit eivät ole tosia tai epätosia, vaan järkeviä tai järjettömiä, vakuuttavia tai epäuskottavia, sopivia tai epäsoivia, onnistuneita tai epäonnistuneita, ja niin edelleen. Näin historiantutkimuksen esityksiä tulisi myös arvioida; sen mukaan miten ne onnistuvat argumentaatioissaan ja argumentteina. Tai toisin ilmaisten, tulisi arvioida niiden rationaalista *väitettävyyttä* esityksinä ja teeseinä menneisyydestä.

Miksi sitten kirjoittaa historiaa? Minkä vastauksen annan kirjassani *Postnarrativist Philosophy of Historiography*? Historiantutkija on ennen kaikkea kriittinen keskustelija. Lähtökohta on argumentatiivisen intention valitseminen. Yleensä intentio on kriittinen eli jonkin akateemisen tai yleisen historiakulttuurin yllä pitämisen tulkinnan korjaaminen tai korvaaminen, vaikka se voi olla myös jotain tulkintaa tukevakin. Ja vaikka historioitsijan kirjallisia kokonaisnäemyksiä ei voida arvioida niiden totuudellisuuden mukaan, niin kyse ei ole myöskään siitä, että ”kaikki käy”. Historioitsijan teesillä on oltava riittävä *episteeminen auktoriteetti*, jotta se voidaan hyväksyä. Sen voi saavuttaa vain näkemys menneisyydestä, joka on rationaalisesti perusteltavissa ja väitettävissä oleva ja joka pohjautuu asianmukaiseen lähdemateriaalien hyödyntämiseen.